

ALISHER NAVOIY

INTERNATIONAL JOURNAL

*A. Navoiy tavalludining 581 yillik
yubileyiga bag'ishlanadi*

TOSHKENT-2022

ISSN 2181-1490

Doi Journal 10.26739/2181-1490

ALISHER NAVOIY

XALQARO JURNAL
INTERNATIONAL JOURNAL
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ

Tadjqiqot.uz

TOSHKENT-2022

**ALISHER NAVOIYNING 581 YILLIK
YUBILEYIGA BAG'ISHLANADI****ПОСВЯЩАЕТСЯ 581 ЛЕТНОМУ
ЮБИЛЕЮ АЛИШЕРА НАВОИ****DEDICATED TO THE 581th ANNIVERSARY
OF THE BIRTH OF ALISHER NAVOI**

Buyuk shoir va mutafakkir, atoqli davlat va jamoat arbobi Alisher Navoiyning bebaho ijodiy-ilmiy merosi nafaqat xalqimiz, balki jahon adabiyoti tarixida, milliy madaniyatimiz va adabiy-estetik tafakkurimiz rivojida alohida o'rin tutadi. Ulug' shoir o'zining she'riy va nasriy asarlarida yuksak umuminsoniy g'oyalarni, ona tilimizning beqiyos so'z boyligi va cheksiz ifoda imkoniyatlarini butun jozibasi va latofati bilan namoyon etib, yer yuzidagi millionlab kitobxonlar qalbidan munosib va mustahkam o'rin egalladi.

***O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Shavkat Miromonovich Mirziyoyev***

Бесценное творческое и научное наследие великого поэта и мыслителя, известного государственного и общественного деятеля Алишера Навои играет важную роль в истории не только отечественной, но и мировой литературы, развитии национальной культуры и литературно-эстетического мышления. В своих лирических и прозаических произведениях великий поэт, воспевая высокие общечеловеческие идеи, демонстрировал богатый лексический запас и выразительные средства родного языка, благодаря чему занял достойное место в сердцах миллионов читателей по всему миру.

***Президент Республики Узбекистан
Шавкат Миромонович Мирзиёев***

The invaluable creative and scientific heritage of the great poet and thinker, famous statesman and public figure Alisher Navoi has a special place not only in the history of our people, but also in the history of world literature, the development of our national culture and literary and aesthetic thinking. The great poet, in his poetic and prose works, with his whole charm and grace, has taken a worthy place in the hearts of millions of readers around the world, expressing the high universal ideas, the incomparable richness of words and the infinite possibilities of expression of our native language.

***President of the Republic of Uzbekistan
Shavkat Miromonovich Mirziyoyev***

ALISHER NAVOIY XALQARO JURNALI

Bosh muharrir:

Mirzayev Ibodulla*f.f.d., professor
(O'zbekiston)*

Bosh muharrir o'rinbosari:

Jabborov Nurboy*f.f.d., professor
(O'zbekiston)*ALISHER NAVOIY
XALQARO JURNALI HAY'AT A'ZOLARI:**Muhiddinov Muslihiddin***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Sirojiddinov Shuhrat***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Haqqulov Ibrohim***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Rasulov Ravshanxo'ja***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Dilorom Salohiy***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Sodiqov Qosimjon***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Mark Tutan***f.f.d., professor (Fransiya)***Binnatova Almaz Ulvi***f.f.d., professor (Ozarbayjon)***To'xlijev Boqijon***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Shodmonov Nafas***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Ramiz Asker***f.f.d., professor (Ozarbayjon)***Yo'ldoshev Qozoqboy***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Jo'raqulov Uzoq***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Vohid Turk***f.f.d., professor (Turkiya)***Nabiulina Guzal***f.f.d., professor (Tatariston)***Ibrohim Xudoyor***f.f.d., (Eron)***Yusupova Dilnavoz***f.f.d., dotsent (O'zbekiston)***Rahim Ibrohim***f.f.d., professor (Afg'oniston)***Mirzayev Rahmatilla***y.f.n., dotsent, huquqshunos (O'zbekiston)***Muhitdinova Badia***f.f.n.dotsent (O'zbekiston)***Ruzmanova Roxila***dots., mas'ul kotib (O'zbekiston)***Narziyeva Ma'mura***kotib, o'qituvchi (O'zbekiston)*ALISHER NAVOIY XALQARO JURNALI ILMIY
MASLAHAT KENGASHI A'ZOLARI:**Toshqulov Abduqodir***i.f.d., (O'zbekiston)***Xalmuradov Rustam***t.f.d., professor (O'zbekiston)***Eshqobil Shukur***O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan
madaniyat xodimi, shoir (O'zbekiston)***To'xtasinov Ilhom***p.f.d. (O'zbekiston)***Rixsiyeva Gulchehra***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Benedek Peri***f.f.d., professor (Vengriya)***Ko'chiyev Ismat***publisist, O'zbekiston va Belorussiya yozuvchilar
uyushmasi a'zosi (O'zbekiston)***Olimov Karomatillo***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Dadaboyev Hamidulla***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Aitpayeva Gulnora***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Rahmonov Nasimxon***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Shomusarov Shorustam***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Dyu Rye Andre***f.f.d., professor (Fransiya)***Pervin Chaplan***f.f.d., professor (Turkiya)***Safarov Renat***f.f.d., professor (Tatariston)***Hamroyev Juma***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Ibrohimov Elchin***f.f.n., professor (Ozarbayjon)***Jo'rayev Shokirjon***F-m.f.d., professor (O'zbekiston)***Hasanov Shavkat***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Nurullo Oltoy***f.f.n., (Afg'oniston)***Xalliyeva Gulnoz***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Alim Labib***f.f.d., professor (Afg'oniston)***Nodira Afoqova***f.f.d., professor (O'zbekiston)***Aftondil Erkinov***f.f.d., professor (O'zbekiston)*

Главный редактор:

Мирзаев Ибадулла
д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Заместитель главного редактора:

Жабборов Нурбой
д.ф.н., профессор (Узбекистан)

**ЧЛЕНЫ МЕЖДУНАРОДНОГО ЖУРНАЛА
АЛИШЕРА НАВОИ:**

Мухиддинов Муслихиддин
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Сирожиддинов Шухрат
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Хаккулов Иброхим
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Расулов Равшанхужа
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилором Салохий
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Содиков Косимжон
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Марк Тутан
д.ф.н., профессор (Франция)
Биннатова Алмаз Улви
д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Тухлиев Бокижон
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Шодмонов Нафас
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Рамиз Аскер
д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Юлдашев Казакбай
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Журакулов Узок
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Вохид Турк
д.ф.н., профессор (Турция)
Набиулина Гузаль
д.ф.н., профессор (Татарстан)
Иброхим Худоев
д.ф.н., (Иран)
Юсупова Дилнавоз
д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Рахим Иброхим
д.ф.н., профессор (Афганистан)
Мирзаев Рахматилла
к.ю.н., доцент (Узбекистан)
Мухитдинова Бадиа
к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Рузманова Рохила
доц., отв. секретарь (Узбекистан)
Нарзиева Мамура
секретарь, преподаватель (Узбекистан)

**ЧЛЕНЫ НАУЧНОГО КОНСУЛЬТАТИВНОГО
СОВЕТА МЕЖДУНАРОДНОГО ЖУРНАЛА
АЛИШЕРА НАВОИ:**

Тошкуллов Абдукодир
к.э.д., (Узбекистан)
Халмурадов Рустам
д.т.н., профессор (Узбекистан)
Эшкobil Шукур
Заслуженный работник культуры Республики
Узбекистан, поэт (Узбекистан)
Тухтасинов Илхам
д.п.н. (Узбекистан)
Рихсиева Гулчехра
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бенедек Пери
д.ф.н., профессор (Венгрия)
Кочиев Исмаи
Публицист, член Союза писателей Узбекистана и
Беларуси (Узбекистан)
Олимов Кароматилло
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дадабаев Хамидулла
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Айтпаева Гулнора
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Рахмонов Насимхон
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Шомусаров Шорустам
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дю Рье Андре
д.ф.н., профессор (Франция)
Первин Чапан
д.ф.н., профессор (Турция)
Сафаров Ренат
д.ф.н., профессор (Татарстан)
Хамроев Джума
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Иброхимов Элчин
к.ф.н., профессор (Азербайджан)
Джураев Шокирджон
д.ф.-м. н., профессор (Узбекистан)
Хасанов Шавкат
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нурулло Олтой
к.ф.н., (Афганистан)
Халлиева Гулноз
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Алим Лабиб
д.ф.н., профессор (Афганистан)
Нодида Афокова
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Афтондил Эркинов
д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Chief Editor:**Mirzaev Ibodulla***Doc. of philol. scien., professor (Uzbekistan)***Deputy Chief Editor:****Jabborov Nurboy***Doc. of philol. scien., professor (Uzbekistan)*

**MEMBERS OF EDITORIAL BOARD OF
INTERNATIONAL JOURNAL OF ALISHER
NAVOI:**

Mukhiddinov Muslikhiddin*Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Sirojiddinov Shukhrat***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Khakkulov Ibrokhim***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Rasulov Ravshankhuja***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Dilorom Salokhiy***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Sodikov Kosimjon***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Mark Tutan***Doc. of philol. scien., prof. (France)***Binnatova Almaz Ulvi***Doc. of philol. scien., prof. (Azerbaijan)***Tukhliev Bokijon***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Shodmonov Nafas***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Ramiz Asker***Doc. of philol. scien., prof. (Azerbaijan)***Yuldoshev Kozokboy***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Jurakulov Uzok***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Vokhid Turk***Doc. of philol. scien., prof. (Turkey)***Nabiulina Guzal***Doc. of philol. scien., prtof. (Tatarstan)***Ibrokhim Khudoyor***Doc. of philol. scien., (Iran)***Yusupova Dilnavoz***Doc. of philol. scien., assoc. prof. (Uzbekistan)***Rakhim Ibrokhim***Doc. of philol. scien., prof. (Afghanistan)***Mirzayev Rahmatilla***Cand. of legal scien., assoc. prof. (Uzbekistan)***Mukhitdinova Badia***Cand. of philol. scien., assoc. prof. (Uzbekistan)***Ruzmanova Rokhila***Assoc. prof., Exec. Sec. (Uzbekistan)***Narziyeva Ma'mura***Secretary, teacher (Uzbekistan)*

**MEMBERS OF SCIENTIFIC ADVISORY BOARD
OF INTERNATIONAL JOURNAL OF ALISHER
NAVOI:**

Toshkulov Abdukodir*Doc. of econ. scien., (Uzbekistan)***Khalmuradov Rustam***Doc. of technic. scien., prof. (Uzbekistan)***Eshqobil Shukur***Honored Worker of Culture of the Republic of Uzbekistan, poet (Uzbekistan)***Tukhtasinov Ilkhom***Doc. of pedag. scien. (Uzbekistan)***Rikhsieva Gulchekhra***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Benedek Peri***Doc. of philol. scien., prof. (Hungary)***Kochiyev Ismat***Publicist, member of the Writers' Union of Uzbekistan and Belarus (Uzbekistan)***Olimov Karomatullo***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Dadaboev Khamidulla***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Aitpaeva Gulnora***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Rakhmonov Nasimxon***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Shomusarov Shorustam***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Dyu Rye Andre***Doc. of philol. scien., prof. (France)***Pervin Chapan***Doc. of philol. scien., prof. (Turkey)***Safarov Renat***Doc. of philol. scien., prof. (Tatarstan)***Khamroev Juma***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Ibrokhimov Elchin***Cand. of philol. scien., prof. (Azerbaijan)***Juraev Shokirjon***Doc. of phys.-math. scien., prof. (Uzbekistan)***Khasanov Shavkat***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Nurullo Oltoy***Cand. of philol. scien., (Afghanistan)***Khallieva Gulnoz***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Alim Labib***Doc. of philol. scien., prof. (Afghanistan)***Nodira Afokova***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Aftondil Erkinov***Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)***Саҳифаловчи: Абдулазиз Мухаммадиев****Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz**ООО Tadqiqot город Ташкент,
улицв Амира Темура пр. 1, дом-2.Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uzTadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr. 1, House 2.Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

NAVOIY VA TILSHUNOSLIK MASALALARI

1. Bayram BİLİR

ORHUN YAZITLARINDA VE ALİ ŞİR NEVAI'NIN İLK DİVANINDA OLUMLU TİP KAVRAMLAR	9
--	---

NAVOIY VA JAHON ADABIYOTI

2. Ozan Yılmaz

ALİ ŞİR NEVÂ'YÎ'NİN HAMSESİNDE EMÎR HÜSREV-İ DEHLEVÎ'YE DAİR GÖRÜŞLERİ	15
--	----

3. Эркинов Афтондил

АЛИШЕР НАВОИЙ ҚЎЛЁЗМАЛАРИ БУТУНЖАҲОН ФЕҲРЕСТИНИ ЯРАТИШ МАСАЛАСИ	29
---	----

HAQIQAT SARI SAFAR

4. Muslikhiddin Kutbiddinovich Mukhiddinov

IMAGE OF THE PROPHET	36
----------------------------	----

5. Қозоқбой Йўлдош

ТЕРАН ТУЙГУЛАРНИНГ ЖОНЛИ МАНЗАРАЛАРИ	45
--	----

MA'RIFAT YOG'DUSI

6. Салоҳий Дилором Исомиддин қизи

НАВОИЙ ИЖОДИДА ИНСОН ВА ИЖТИМОИЙ ЖАМИЯТ АХЛОҚИ МАВЗУСИ	50
--	----

7. Жабборов Нурбой Абдулҳакимович

АЛИШЕР НАВОИЙ АСАРЛАРИДА “АҲЛИ МАОНИЙ” ТУШУНЧАСИНИНГ ЎРНИ ВА ИРФОНИЙ МОҲИЯТИ	55
--	----

8. Нафас Шодмонов

ТАСАВВУФ АДАБИЁТИДАГИ “КЎЗГУ” ТИМСОЛИНИНГ НАВОИЁНА ТАЛҚИНИ	65
--	----

9. Асрорхон Аббосов

НАВОИЙ ҲАЗРАТЛАРИ ЎРГАНГАН АСАРЛАР: “САҲИҲИ БУХОРИЙ” ДА ОДОБ-АХЛОҚҚА ДОИР ҲАДИСЛАР	78
--	----

ASLIYAT UMMONI

10. Bertels Y.E.

NAVOIY VA ATTOR. Rus tilidan I.K.Mirzayev tarjiması (parcha)	83
--	----

TEMURIYLAR DAVRI TURKIY VA O'ZBEK ADABIYOTI

11. Уралов Ахтам Синдарович, Холдоров Хусан Нортोजиевич

АЛИШЕР НАВОИЙ ВА ҲУСАЙН БОЙҚАРО ДАВРИ БОҒЛАРИ	95
---	----

12. Холиқов Умиджон Қўчқарович, Холиқова Сайёра Қўчқаровна

НАВОИЙ ДАВРИДА ШАХМАТ ЎЙИНИНИНГ РИВОЖЛАНИШ ТАРИХИДАН	103
--	-----

NAVOIY NASRI VA NAZMI NAFOSATI

13.Қобилов У. У.

“ЮСУФНОМА” МАВЗУСИ ВА УНИНГ АЛИШЕР НАВОИЙ ЛИРИКАСИДАГИ
БАДИИЙ ТАЛҚИНИГА ДОИР.....109

14.Холйигит Холмуродов

МУМТОЗ АДАБИЁТДА ФАРҲОД ОБРАЗИ ГЕНЕЗИСИ ВА УНИНГ НАВОИЙ
ШЕЪРИЯТИДА ИФОДАЛАНИШ АНЪАНАЛАРИ.....118

15.Murat ŞAHİN

ALİ ŞİR NEVÂÎ’NİN “MAHBÛBU’L KULÛB” ADLI ESERİNİN DEĞERLER
AÇISINDAN İNCELENMESİ.....124

ILM, OLAM VA OLIM

16.Ernazarova Iroda Shavkatovna

ESHQOBIL SHUKUR – NAVOIYGA MUNOSIB IZDOSH.....134

17.Eshnazarov Sulaymon Qulmuhammad o‘g‘li

ALISHER NAVOIYNING “SAB’AT UL-ABHUR” ASARI
LUG‘ATSHUNOSLIKDA NODIR MANBA SIFATIDA.....140

TALQIN, TAHLIL VA TAQRIZ

18.O‘ngalova Guldasta

Y.E.BERTELS NAVOIY IJODI TADQIQOTCHISI.....144

NAVOIY VA TA’LIM-TARBIYA MASALALARI

19.Сирдарёхон Ўтанова

ИНСОН АХЛОҚИНИНГ РАНГЛИ МАНЗАРАЛАРИ.....151

20.Gulchehra Ahatova

“MAHBUB UL-QULUB” ASARINING BUGUNGI YOSHLARDA MA’NAVİY SIFATLAR
SHAKLLANTIRISHDAGI O‘RNI.....157

AZIZ MUSHTARIY!

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoyevning "Buyuk shoir va mutafakkir Alisher Navoiy tavalludining 580 yilligini keng nishonlash to'g'risida"gi PQ-4865-son Qarorida "Alisher Navoiy asarlarida teran ifoda topgan milliy va umuminsoniy g'oyalarning jahon tamaddunida tutgan o'rnini hamda o'sib kelayotgan yosh avlodning intellektual salohiyatini oshirish, ular qalbida yuksak axloqiy fazilatlarni tarbiyalashdagi beqiyos ahamiyatini nazarda tutib, shuningdek, ulug' shoir va mutafakkirning adabiy-ilmiy merosini mamlakatimizda va xalqaro miqyosda yanada chuqur tadqiq qilish va keng targ'ib etish..." lozimligi alohida ta'kidlangan.

Bu filologiya ilmi va navoiyshunoslik, xususan, adabiy ta'sir, qiyosiy adabiyotshunoslik, matnshunoslik va tarjima masalalari bilan shug'ullanayotgan tadqiqotchilar zimmasiga jahonning ilg'or texnologiyalari, nazariy g'oyalariga hamohang ilmiy tadqiqotlar yaratish vazifasini yuklaydi. Olimlarimizning ilmiy salohiyati, innovatsion g'oyalarini jahonda targ'ib qilish va qo'llab-quvvatlash maqsadida xalqaro nufuzga ega ushbu jurnal ta'sis etildi.

"Alisher Navoiy" deb nomlangan ushbu jurnalda navoiyshunoslik, Navoiy adabiy merosining umumjahon tamaddunida tutgan o'rnini va adabiy ta'sir masalalari bilan shug'ullanayotgan tadqiqotchilarni o'z maqolalari bilan ishtirok etishga taklif qilamiz.

TAHRIRIYAT**УВАЖАЕМЫЙ ЧИТАТЕЛЬ!**

В Постановлении №ПП-4865 Президента Республики Узбекистан Шавката Миромоновича Мирзиёева "О широком праздновании 580-летия со дня рождения великого поэта и мыслителя Алишера Навои" особо отмечается "огромное значение произведений Алишера Навои, в которых нашли глубокое отражение национальные и общечеловеческие ценности, в развитии мировой культуры, их роль в повышении интеллектуального потенциала и духовно-нравственном воспитании молодого поколения, а также в целях обеспечения дальнейшего изучения и популяризации литературно-научного наследия великого поэта и мыслителя..."

Это ставит задачи перед филологами, навоиоведами, исследователями литературного влияния, сравнительного литературоведения, текстологии и вопросов перевода создания научных исследований, соответствующих передовым мировым технологиям и теоретическим идеям. В целях пропаганды и продвижения научного потенциала и инновационных идей наших ученых учреждён данный международный журнал.

Приглашаем публиковать свои статьи в нашем журнале "Алишер Навои" отечественных и зарубежных исследователей, занимающихся изучением жизни и творчества литературы Навои, его роли в мировой литературе, проблемами литературного влияния и сравнительной поэтикой.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИИ**DEAR READER!**

Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Miromonovich Mirziyoyev "On the celebration of the 580th anniversary of the great poet and thinker Alisher Navoi" No PP-4865 given the invaluable role of cultivating high moral qualities in their hearts, as well as the need to further study and widely promote the literary and scientific heritage of the great poet and thinker in our country and internationally "

This puts the task of researchers in the field of philology and Navoi studies, in particular, literary influence, comparative literature, textual studies and translation, in creating scientific research in harmony with the world's advanced technologies and theoretical ideas. This internationally renowned journal was established to promote and support the scientific potential and innovative ideas of our scientists around the world.

In this magazine, called "Alisher Navoi", we invite researchers who are interested in Navoi studies, the role of Navoi's literary heritage in world civilization and literary influence to participate with their articles.

EDITORIAL

NAVOIY VA TA'LIM-TARBIYA MASALALARI

ИНСОН АХЛОҚИНИНГ РАНГЛИ МАНЗАРАЛАРИ (Алишер Навоийнинг “Махбуб ул-қулуб” асари мисолида)

Сирдарёхон Ўтанова,
Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси
Ўзбек тили, адабиёти ва фольклори институти
катта илмий ходими, филология фанлари номзоди
E-mail: sirdaryoxon@yandex.ru

For citation: Utanova S. COLORFUL VIEWS OF HUMAN MORALITY (ON THE EXAMPLE OF ALISHER NAVOI'S “MAHBUB UL-QULUB”). Alisher Navoi. 2022, vol.2, issue 1, (151-156) pp.

DOI 10.5281/zenodo.5804679

АННОТАЦИЯ

Мақолада Алишер Навоийнинг “Махбуб ул-қулуб” асарида қўлланилган рангларга доир айрим жиҳатлар тадқиқ этилган бўлиб, кўплаб касб эгалари фазилятлари ва инсоний хулқ-атвори, панд-насихат руҳидаги танбех ва ҳикматлар мазмуни муайян ранг-тусни ифодаловчи сўзлар орқали чуқур, таъсирчан ва кучли фалсафий моҳият касб этгани равшанлашди. Хусусан, қора рангга алоқадор турли-туман сўз ва иборалар асарда етакчилик қилиб, серқирра ҳам ниҳоятда қизиқарли маъно товланишларини юзага келтиргани матнга таянган ҳолда ёритилган.

Калит сўзлар: ранг, хислат, хулқ, касб, ижтимоий муҳит, танбех, маънодошлик, луғат.

ЦВЕТНЫЕ ВЗГЛЯДЫ НА ЧЕЛОВЕЧЕСКУЮ ПРАВСТВЕННОСТЬ (на примере «Махбуб уль-кулуб» Алишера Навои)

Сырдарёхон Отанова,
Старший научный сотрудник
Института узбекского языка, литературы и
фольклора Академии наук Республики
Узбекистан, кандидат филологических наук
E-mail: sirdaryoxon@yandex.ru

АННОТАЦИЯ

В статье исследуются некоторые аспекты использования красок в произведении Алишера Навои «Махбуб уль-кулуб». Стало ясно, что качества многих профессионалов и человеческое поведение, содержание выговоров и мудрость в духе наставления приобрели глубокую, влиятельную и мощную философскую сущность через слова, выражающие определенный цвет. В частности, разнообразие слов и фраз, связанных с черным цветом, привело к игре, а универсальность была подчеркнута в тексте, создав чрезвычайно интересный поворот смысла.

Ключевые слова: цвет, характер, поведение, профессия, социальная среда, выговор, семантика, лексика.

COLORFUL VIEWS OF HUMAN MORALITY
(on the example of Alisher Navoi's «Mahbub ul-qulub»)

Sirdaryokhon Otanova,

Senior Research Fellow, Institute of
Uzbek Language, Literature and Folklore of the
Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan,
Candidate of Philological Sciences
E-mail: sirdaryoxon@yandex.ru

ANNOTATION

The article examines some aspects of the colors used in Alisher Navoi's «Mahbub ul-qulub». It has become clear that the qualities of many professionals and human behavior, the content of reprimands and wisdom in the spirit of admonition have acquired a deep, influential and powerful philosophical essence through words that express a certain color. In particular, the variety of words and phrases related to black has led the play, and the versatility has been highlighted in the text, creating an extremely interesting twist of meaning.

Keywords: color, character, behavior, profession, social environment, reprimand, semantics, vocabulary.

“Махбуб ул-қулуб” (“Кўнгилларнинг севгани”) Ҳазрат Алишер Навоийнинг чуқур заковати, донишмандлиги ҳамда Хуросондек йирик давлат бошқарувида кечган кўп йиллик ҳаётий тажрибалари ҳосиласидир. Мазкур асар миллатга, бани башарга, келажак авлодга буюк маънавий мураббийнинг махсус битган ҳаёт ва ҳақиқатлар китобидир.

Алишер Навоий қирқ фаслда қирқдан зиёд касб эгаларининг турфа хулқ-атвори, табиати, қизиқишлари, муомала-муносабатларидан, яна ўн бобда яхши феъллар ва ёмон хислатлардан сўз очар экан, муайян касб эгасининг тавсифида алоҳида йўлдан боради: бирор хунар вакилининг кундалик турмуш тарзи ёки қилиғи, одатларига тўхталади, яна бошқаларининг маълум бир вазиятдаги ҳолатини аңлатиш учун табиат тасвири, ҳикоят ва ёхуд ташбеҳларга мурожаат қилади. Фасллар, боб ва танбеҳлар шуни кўрсатадики, ижодкорнинг ғоявий мақсади, ўз даври вакилларининг феъли-сажияси, китобхон хотирасида сақланиб қолинишига сабаб бўлувчи чизгилар бир қатор ўринларда рангга доир тасвирларда яққол кўринган.

Маълумки, “Махбуб ул-қулуб” насрий ва шеърий матнлардан таркиб топган бўлиб, ранг ва ранглар палитраси ҳар иккисида ҳам учрайди. Кузатишларимизга кўра, асарда қорадан тортиб қизил, сарик, яшил, оқ ва кўк тусни билдирувчи сўзлар қўлланилган бўлса-да, улар орасида қора ранг етакчилик қилган. Биргина қораликни аңлатиш учун Навоий ҳазратлари унинг 10 дан зиёд маънодошини қўллайдики, бу миллий тилимизнинг бойлигига далолат қилса, иккинчи томондан, ўқувчида эстетик, маърифий-руҳий завқ уйғотади.

Халқ оғзаки ижоди намуналарига назар солинса, лирик парчаларда учрайдиган **қора ранг** билан боғлиқ маънолардан бири ёрнинг чиройини, тенгсиз ҳуснини тавсифлаш учун қатъийлашганини, демак, мазкур ранг гўзалликнинг муҳим атрибутларидан бири эканлигига шубҳа қолмайди:

Бундан бордим хунтон-хунтон,

Ҳандан олинг гуфтон-гуфтон,

Бир бўса бер қора зулфдан,

Ёр, сени севдим, қора кўз,

Жон, сени севдим, қора кўз [Келиной кўшиқлари 1981:11].

Шеърда қора зулф ва қора кўз ошиқ ишқининг манбаи эканлигини аңлаш қийин эмас. Айни вақтда ёр сочининг, қошу кўзи-ю холининг қоралиги классик адибларда ҳам ҳамиша илҳом уйғотгани маълум бўлмоқда. Бунинг мисолини XV асрнинг иккинчи ярмигача бўлган даврда яшаган ижод аҳли: мавлоно Лутфий, Атоий, Ғадойи, Саккокий, Ҳофиз Хоразмийларда ҳам яққол кўриш мумкин. Жумладан, Ҳофиз Хоразмий бир ғазалида

“Топқай эрди қарор жон таннинг ичинда бир нафас,

Ул қаро зулфунгиз бики бўлмасангиз қарорсиз [Ҳофиз Хоразмий 1981:243], -

дея қора зулф, мавлоно Лутфий эса:

“Девона бўлсам, не ажаб, мундоқки қошинг тоқидин,

*Қудрат эли хуриид уза **мушкин ҳилол**¹ боғламиш”* [Лутфий 1965:125],

мушкин (қора) ҳилол ибораларини келтириш орқали севиклининг латофатини, малоҳатини тўғридан тўғри ёки ташбеҳ воситаси билан чизади.

Ҳеч шубҳасиз, салафлари яратган адабий мерос ва фольклорнинг энг яхши анъаналари Алишер Навоийнинг ҳар бир асарида сайқалланиб, такомиллашиб, новаторона кўринишларда акс этган. “Маҳбуб ул-қулуб”даги илк маснавий оламларга раҳмат бўлиб келган Муҳаммад с.а..в. таърифида бўлиб, пайғамбаримизнинг сурат ва сийратлари *гису, лайлат ул-қадр, лайл, бадр, шамъ, шабистон, узор, кавкабистон* сингари *қора ранг* атрофида бирлашувчи лафзлар асосида тасвирланган.

Ики гисуси ики лайлат ул-қадр,

Бу янглиз ики лайл ичра юзи бадр,

Лайлу бадр ўлуб шамъи шабистон,

Узоридин хўй анда кавкабистон [Алишер Навоий 2018:9].

Расулуллоҳнинг икки зулфлари қадр тунига, юзлари 14 кунлик ойга, саҳобалари эса юлдузларга менгзалмоқда. Маълумки, Лайтал ул-қадр кечасида сокинлик ҳукм суради. Атроф мусавффо, ёруғ, худди сукунатга ўралган ёғдули ой чараклаб тургандек бўлади. Бу ерда тун қора бўлса-да, у тиник ва ёқимли тусда бўлиб, унга бокқувчи кўзларга хузур беради. Асарнинг бошқа бир ўрнида, аниқроғи, 88-танбеҳда Навоий бир тамсил келтиради, унда гавҳар балчиққа тушгани билан унинг қиймати асло пасаймаслигини таъкидлар экан:

“Ҳар неча қоронғу бўлса ҳужра,

Шамъ анда бўлур фузун зиёлиг [Алишер Навоий 2018:150].

яъни, ҳужра ҳар қанча қоронғу бўлса, шамнинг ёруғи шунча зиёда бўлади, дейди. Бу байт юқоридаги мазмунни бошқачароқ шаклда қувватлаб турибди. Зеро, Аллоҳ Расулининг икки зулфлари тим қоралигидан юзлари шу қадар ёруғ, нурли ва ойдин кўринади. Кундалик ҳаётда инсон фарзанди бошига кетма-кет қайғу, кўнгилсизликлар, дард-бало келса, тушқунликка тушиб қолади. Бироқ юқоридаги мисралардан ҳаётини ўрнатиб олиш, ниманингдир ортиб кетиши ортида ўша қазо эгасига яхшиликлар келаётганидан дарак, неъматларни қадрлашга ундаш ётади. Кўринадики, шоир зулф ва юз, ой ва шабистон, шамъ ва қоронғу ҳужра сингари бир-бирига ранг жиҳатдан қарама-қарши позицияда турувчи сўзларни ёнма-ён қўллаш орқали олам ва одам қисматида доир азалий ҳақиқатларни ҳам ёдга солишни кўзлаган. Инчунин, тадқиқ этилаётган асарнинг моҳиятида яхшилик ва ёмонлик, адолат ва зулм, маърифат ва жоҳиллик, диёнат ва бадфеъллик каби туйғу, фазилят ва иллатлар ҳақида ўқувчини огоҳ қилиш, унга эслатиш, сабоқ бериш ётади.

Шунинг учун бўлса керак, асарнинг аввалги қисм, биринчи “Одил салотин зикрида” ва тўртинчи “Золим ва жоҳил ва фосиқ подшоҳлар зикрида” фаслларида ҳар икки тоифанинг характер-хусусиятларини қаламга олар экан, содда, таъсирчан ҳам ҳаётини воқеаликка ишора қилиш билан бадиий ниятини амалга оширади. Табиийки, бу мисоллар ҳам юқоридаги мулоҳазаларимизга уйғун. Навоий одил подшоҳни ёрқин бир кўзгуга, ёруғ субҳ – тонгга, золим эса акси – зулматга, қоронғу кечага қиёслайди: “...Одил подшоҳ Ҳақдин халойиққа раҳмат, мамлакатга омонлик, *қора туфрөгдин* гуллар очувчи, *олтину дурлар сочувчи*...”, “...одил подшоҳ *ойдин кўзгу* ва бу (золим, жоҳил, фосиқ подшо) анинг учаси - *зулмат*дир. Ул *ёруғ субҳ*, бу анинг *қоронғу кечасидир*” [Алишер Навоий 2018:14-17]. Келтирилган матндан ҳам аён бўладики, икки хил феъл эгалари – Одил ва Золим Подшоҳнинг қиёфаси, ички дунёси, амаллари оқ ва қора ранглар, унинг маъносини англатувчи тушунчалар зидлигида намоён бўлган. Матнда тасвирланишича, шоҳнинг фосиқ ва жоҳиллиги шу даражага етдики, “*Ҳаёт сувини оғу деса, бу фикрини маъқулламаган “гуноҳкор” бўлиб қолади ва қуёш нурини қоронғу деса, таҳсин айтаман тийра рўзгор...* Элнинг унга берган моли кўп бўлса ҳам, бир *қаро чақа*дан кам ва *фидо қилган азиз жони* бир пулдир. *Қора қузғунни оқ туйғун деса, қозни яхши олур демаган айбдордир. Ёруғ кунни тийра тун деса, осмон тўла юлдуз демаган мудбир(ёлгончи)*” [Алишер Навоий 2018:18]дир. Шунингдек, учинчи қисмда Алишер Навоий яна шу тоифа зикрига тўхталар экан, энди саховатли ва матонатли ва иқболли подшоҳларни мақтовлар дарёсига лойиқ билиб, уларни кўприкка, тўқайзорга, қуёшга

1 ҳилол – янги чиққан ой, уч кунлик ой; маъшуканинг ярим ой шаклидаги қайрилма қоши.

ташбеҳлар экан, кейинги ўринда **қора тунпроқ**қа дурлар сочувчи, учлик тикондан гул ундирувчи булутга ўхшатиш билан ўкувчи тасаввурида осон сақланиб қоладиган, муболагадан ҳоли жонли кўриниш яратади.

Оқ ва қора контрастида XV асрдаги ижтимоий-сиёсий муҳитнинг рангини, бўйини, кем-тикларини бундан ортиқ тасвирлаш имконсиз. Навбатдаги фаслда вазирлар хусусида сўз борар экан, уларнинг ҳам золим – мулкни барбод бергувчи ва мулк аҳли йиғиштурғонларин битиргувчи деб таърифлайди. Ҳатто шоир улар зикрида “...киши хома сурмаган ва бу хомадек **қаро юзлуклар** отин қалам тилига келтурмагай. Заҳр бериб бемор ўлтургувчи табиб, буларнинг ҳолига мушобеҳдур ва қариб” [Алишер Навоий 2018:19], деб уларни беморни даволаш ўрнига, оғу бериб ўлдирувчи жоҳил табибларга ўхшатади.

Умуман олганда, асарда юз қаролиги ибораси маълум бир ижтимоий қатламнинг аҳвол-руҳиясини теран ёритишда адибга қўл келгани кўринади. 17-фаслда ёмон котиблар (...*ямон котиб манзили қаламдонидек чоҳ аро бўлсун, қаламидек боши яро ва юзи қаро бўлсун* [Алишер Навоий 2018:34]), 37-фаслда нопок хотинлар (...*ямон тиллик бўлса, абушиқа кўнгли андин яролиғ, ямон ишлик бўлса – эрга андин юзқаролиқ* [Алишер Навоий 2018:55]), шунингдек, ёлғон сўзловчи ва бировнинг номидан бўхтон сўз тарқатувчи ҳар қандай кишилар тоифаси (...*бировким, ёлгон сўзни бировга бозлагай, ўз қаро бўлгон юзин ёглагай, кабира гуноҳдур...* [Алишер Навоий 2018:129]) мазкур ибора орқали кескин танқид остига олинади. Бир ўринда эса урушга кириб, ғолиб бўлган тарафнинг қўшинлари мағлуб ўлка худудида талон-тароғлик қилишларини, аҳолининг уй-жойларини хонавайрон қилиб, тубан ишларни қилишларини ёкламайди, уларни Яъжуж ва Маъжуж гуруҳига шерик деб билади ва фасл номини ҳам “**Қора черик** тўғрисида” [Алишер Навоий 2018:24] деб номлайди. Шунингдек, шоир гуноҳ, ёмон ҳўй ва хато ишлари қалбларига кирлик индирганидек, уларнинг масканини ҳам тийраликка чулғаб олганини, ҳавони ҳам булғаб юборганини “*Зиндон чоҳидин ўғрилар кўнгли тийралиги маълум, журм аҳлига анда паришон кўнгулда хавотирдек ҳужум*” [Алишер Навоий 2018:46] тарзида тасвирлайди.

Бироқ яна бир боқий ҳақиқат шуки, одамзот гўзал фазилатга соҳиб бўлар экан, унинг юзи ёки танасининг қоралиги ҳеч қандай таъсирга эга бўлмай қолади, аксинча, унинг чиройли ахлоқи ҳар қандай оқ танли билан тенг ҳуқуқли бўлиб, керак бўлса устун бўлишига омил бўлиши таъкидланади: “*Бахил беҳиштқа кирмас агар саййиди Қураший бўлсун ва сахий тамуз(дўзах)га бормас, агарчи бандаи ҳабаший (қора ҳабаши) бўлсун* [Алишер Навоий 2018:108]. Яна шуни қўшимча қилиш лозимки, Исломда ёмон хулқ сифатида бахиллик жуда ёмон айб саналганидек, “Маҳбуб ул-қулуб”нинг бошқа ўринларида ҳам, Алишер Навоийнинг бошқа дидактик руҳдаги асарларида ҳам қаттиқ қораланган. 94-танбеҳда ёзилишича, бахилнинг қабри ҳам **қоронғу** бўлар экан.

Навоий закосининг яна бир маҳобати шундаки, “Маҳбуб ул-қулуб”да қорага тегишли салбий характер, феъл, ҳолатлардан кўп ўринда сўз юритган бўлса-да, уни яхшиликка эвириш, эзгуликка бошлаш йўллари Ислом аҳкомларига мувофиқ тарзда бадиий ифода этган. Асарнинг иккинчи қисмида жами ўн бобдан иборат яхши феъллар ва ёмон хислатлар ҳақида сўз борар экан, дастлабки боб “Тавба зикрида” деб номланади. Қуръони каримда Аллоҳ таоло: «*Эй, иймон келтирганлар! Аллоҳга насух тавба қилинлар! Шоядки Роббингиз гуноҳларингизни ювса ва сизни дарахтлари остидан анҳорлар оқиб турган жаннатларга киритса*»[6:8] дея марҳамат қилиб, тавба қилган бандаларининг гуноҳидан ўтиб, уларни поклашини ваъда қилган бўлса, ҳадислардан бирида пайғамбаримиздан шундай ривоят қилинади: «*Ислом ўзидан аввалги гуноҳларни ювиб юборади, тавба ҳам ўзидан аввалги гуноҳларни ювиб юборади*» [Муслим:121]. Каломуллоҳга кўра “насух тавба” қилиш ҳақида гап кетар экан, Навоий ҳазратлари ҳам тавбани “Ҳақиқий тавба...” деб ҳадисга мувофиқ аниқловчиси билан қўллайди. “*Ҳақиқий тавба ёмон феъллар туфайли келадиган балонинг олдини олмоқдир ва Тангри берган тавфиқ (ёрдам, мадад, иноят) туфайли у феъллардан қутулмоқдир. Тавба мужрим (гуноҳкор) банданинг кўнгли кўзгусин исён (гуноҳ) зангидан тозалайди, афв сайқали билан ўша кўзгу юзини ёритади*” [Алишер Навоий 2018:164].

Шу тарзда ижодкор томонидан тавбанинг фазилати, унинг инсонни гуноҳлардан тозалаб, кўнгли кўзгусини ёритиши, қалбга ёруғлик олиб кириши тарғиб этилмоқда. Зеро, тасаввуф тариқатида ҳам тавба илк мақом бўлиб, сайри сулук йўлига кирган соликка пири комил томонидан бериладиган илк вазифа – тавба қилиш, яъни гуноҳлардан фориг бўлиб, бадани ҳам, кўнглини ҳам кейинги ҳолга тайёрлашдир. Тасаввуфшунос устоз Н.Комилов Абу

Наср Саррожнинг тариқат қайд этган тариқатнинг мақомларини таърифлар экан, “Тавба – қайтиш демак, яъни камолотга, олий ахлоқий сифатларга қайтиш. Тавбани боб ул-абвоб – эшикларнинг эшиги ҳам дейдилар, чунки тариқатга қадам қўйган одамнинг нияти ва моҳияти аввало шу тавбасида аёнлашади. Тавбанинг ҳақиқати шуки, солиқ Худога етишиш йўлида ғов бўладиган жамики нарсалардан юз ўгиришга қасамёд этади, бутун интилиши, таважжухини Аллоҳга қаратади, аввалги ҳаёт тарзидан бутунлай воз кечади. Тавба куфрдан қайтиш, шариат ман этган наҳй ва ёмон ишлардан қайтиш, замима ахлоқдан ҳамида ахлоққа қайтиш, Ҳақнинг ғайри бўлган нарсалардан қайтиш кабиларни ўз ичига олади” [Комилов 2009:27], дейди. Тариқатнинг бешинчи – сабр мақомига – тоқат, чидам, руҳий-маънавий мушкулликлар юз берганда, сабр қилган солиқ кушойиш топиши, деб изоҳ берилган. Навоий ҳам бешинчи бобда сабр зикрида қалам сураб экан, у ҳажр шомидек қоронғу ва узун, аммо охири висол тонги, ҳаж йўлидек оғир ва йироқ, аммо ниҳояти иқбол Каъбасига олиб боришини ранг орқали янада равшанроқ баён этган. Модомики, иқбол Каъбаси – Илоҳий мазҳар васлини излаб йўлга чиққан мурид кўнгил зангини аритиши, уни турфа бад кечинмалардан қутқариши лозим экан, Навоийнинг уқтиришича, бунга тавба қилиш, сабр этишдан ташқари чин ихлосу ниёзлар ила дуода бўлиш лозим. Зеро, шоирнинг ўзи ҳам Хожа Абдуллоҳ Ансорий ва Мансур Ҳаллож тўғрисидаги ҳикоятнинг якунида: “Илоҳий, бу огоҳлар аёғи туфроғидин биз гумроҳлар **тийра кўнглига** очуғлиқ еткур ва **қороргон кўзларига ёруғлуг** еткур [Алишер Навоий 2018:81]”, дея уларнинг хотирини ўртага қўйиб, Аллоҳдан дилга фараҳ, ойдинлик, равшанлик сўрайди.

Асарда ўн мақомга ишора қилувчи ўн бобдаги яхши феъллар зикрида солиқнинг сулук сафари, руҳнинг ҳолдан ҳолга ўзгаришлари ҳам у ёки бу қадар тамсил этилгани маълум бўлади. Дикқатга молик жиҳати шуки, биринчи қисм дарвешлар зикри билан ниҳояланган бўлиб, унинг ҳоли ва руҳий даражотларининг бадий талқинига бошқа барча тоифалардан кўра батафсил тўхталгани ҳам бежиз эмас. Қаноатли-диёнатли дарвешнинг тиланчилиги (толиблик) Илоҳ жамолига етишиш, ғайбнинг сиру асрорини кашф этиш учун тинмай изланиш, руҳни имтиёзлантириб, яйратиб боришдир [Комилов 2009:162]. Навоийнинг нақшбандийлик тамойилларига таяниб тавсиф этган дарвеш сидку фано йўлини тутган кимсадир. Навоийнинг маслагига кўра, дарвешнинг “ичи ташқарисига мувофиқ бўлса, ботини зоҳири билан мутаносибдир. Агар зоҳирида ботинини яширишга ҳаракат қилса ва ундан муроди бўлса, у маломатга лойиқдир. Чунки **ботиннинг софлиги зоҳирнинг қоралигини** ҳам рад қилади” [Алишер Навоий 2018:161], дейди. Бу ерда ҳам дарвешнинг ички олами ранглар тазоди туфайли тўла очиб берилганини кузатиш мумкин.

Асарда Шайх Абдуллоҳ Муборак билан алоқадор бир ҳикоят келтирилган. Унда маълум бўлишича, шайхнинг тавбаси Ҳақ даргоҳида қабул бўлиб, тўғри йўлга киришига боис бўлган воқеа шуки, у ёшлигида бир париваш ишқига дучор бўлиб, ақли хушидан айрилган экан. Бир қиш кечаси маъшуканинг девори тагида васл умидида турар экан, ёрнинг хаёли билан беҳуд ва мастликдан, кеча вақти киргани, тун мушки тарқаб, тонг ёруғлиги эгаллаганини, замҳарир қиш совуғи ҳам таъсир қилмаганини, бу токи хўроз қичқириб, азон эшитилгунча давом этгани баён этилади. Бомдодга чақирилган азон товушини хуфтон азони деб ўйлаган шайхнинг қалбига бирдан қуёш янглиғ изтироб ва кўрқинч тушади, субҳи содиқ нуридан кўнгли ёришади ва ҳидоят илҳоми уни огоҳ этади ва тавба қилади. Табиийки, рангга доир иборалар ҳақиқий воқеликни образли англатибгина қолмай, **тун мушки** – дастлаб нафс тилагида ҳаракатланган ошиқнинг қалбини ҳам тамсил этган бўлса, **кофуркирдор тонг** – тавба туфайли дил ойнаси софликка эришган комил ишқ эгасининг сийратини ҳам намоён этади.

Шоир “Ишқ зикрида” фаслида ошиқлар хайлини “**Шабистон савдосининг девоналари**” [Алишер Навоий 2018:87] деса, бошқа жойда ёрнинг жамоли қуёшини ёпувчи булутни “**шабандуз ниқоб**” [Алишер Навоий 2018:89] деб атайди. Қизиқарлиси, “**шабистон**” сўзи ҳам, “**савдо**” сўзи ҳам ўхшаш ранг – қора атрофида айни мазмунни англатиш учун бир тугунда бирлаштирилиб, ижодкор рангнинг ўта юқори бўёғини бериш билан ишқ тоғининг зулмидан азобланган Фарҳод ва жунун саҳросининг бечораси Мажнун руҳиятини аниқ ва ишонарли кўрсатиб беради.

“Маҳбуб ул-қулуб” қарийб 60 ёшга кирган мутафаккир ва оқил қаламкашнинг босиб ўтилган умри давомида олган сабоқлари, хулосалари, чеккан захматлари, кўрган азоб-уқубатларининг сўзга солинган суврати ҳам дейиш мумкиндир. Зотан, “**яхшиликнинг жаво-**

би – қўполлик, одоб билан қилинган ҳушмуомаланинг жавоби – кеккайиш, такаббурликдан бошқа муносабат кўрмайсиз”, деб ёзғирган шоир “...бировага бир хизмат қилсанг, жавобига ўн зарба ейишга тайёр турмоқ керак, кимгаки тавозе кўрсатсанг, сен минг қўполлик ва **қудурат (дилсиёҳлик)**га ҳозир бўлмоғинг керак” деб танбеҳ берар экан, **қудуратни дилсиёҳлик**, яъни **қўнгил қорайиши**, қўнгилга азият етиши, дилнинг изтироби тарзида жуда усталик билан истифода этади.

Кўринадики, яхши фазилатларга соҳиб бўлиш, эзгу амалларда бардавом бўлиш, гўзал фазилатларда собит қолиш ниҳоятда машаққатли меҳнат, оғир турмуш тарзи экан. Шундай экан, “*вафо ва ҳаё оламнинг тийра маконидин ўтубдурлар ва ломакон оламида макон тубтурлар. Ва ўзларин бир-бирлари била овутубтурлар ва қолгон вафосиз беҳаёллар аларни унутубтурлар* [Алишер Навоий 2018:111], дея танбеҳи билан шоир қийинчилик, уқубат, азоб ва ситамнинг “ранги” “тийра макон” эканига ўқувчини ишонтиради.

Ҳажр шони, исён занги, номаи сиёҳ, сиёҳрўй, тийра макон, қудурат, шабандуз ниқоб, шабистон савдо, гису, лайлат ул-қадр, лайл, бадр, шамъ, узор, кавкабистон, қора туфроғ, ойдин кўзгу, зулмат, ёруғ субҳ, қоронғу кеча, тийра рўзгор, қаро чақа, оқ туйғун, ёруғ кун, тийра тун, қаро юзлук, юзқаролик, қора черик, қаро тил, бандаи ҳабаший каби ибораларнинг бари юқорида таъкидлаганимиздек, бир рангни турли маънодошлари орқали моҳирона ифода қилиш, сўзни хилма-хил товланишларда ишлатибгина қолмай, уларни ўз ғоявий-бадий нияти, асар руҳи, фалсафий-ижтимоий мазмуннинг қўламдорлиги учун хизмат қилдира олиш ҳам Алишер Навоийнинг маърифий-эстетик иқтидори юксаклигидан далолатдир. Она тилини севдиришга, юксак минбарларда янгротишга у шундай асарлар яратиш, улар қатига инсон тафаккурининг қувватини ва турфа характерли кишиларнинг қўнгил кечинмаларини манзаралаштириш орқали эришди.

Иқтибослар/Сноски/References

1. Алишер Навоий. Маҳбуб ул-қуллуб (Қалбга маҳбуб ҳикматлар ва ҳикоятлар). Тошкент: “Sano-standart”, 2018. – Б. 9.
2. Келиной кўшиқлари. Халқ кўшиқлари ва термалари. – Тошкент: Ғафур ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1981. – Б. 11.
3. Комилов Н. Тасаввуф. – Тошкент: “Мовароуннахр” – “Ўзбекистон”, 2009. – Б. 27.
4. Лутфий. Девон. Гул ва Наврўз. Достон. – Тошкент, 1965. – Б. 125.
5. Муслим: 121.
6. Куръони карим. Ўзбекча изоҳли таржима. Таҳрим сураси, 8-оят.
7. Ҳофиз Хоразмий. Девон. 1-китоб. – Тошкент: Ўзбекистон, 1981. – Б. 243.

ALISHER NAVOIY XALQARO JURNALINING AXBOROT XATI

Alisher Navoiy xalqaro jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiyasi komissiyasi tomonidan filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan asosiy ilmiy natijalar chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan. Shuningdek, Amerika qo'shma shtatlarining Crossref.org tizimiga ham kiritiladi hamda har bir maqolaga doi raqami beriladi. Jurnalda quyidagi ruknlar bo'yicha maqolalar chop etiladi:

- **NAVOIY VA JAHON ADABIYOTI**
- **NAVOIY VA TILSHUNOSLIK MASALALARI**
- **TEMURIYLAR DAVRI TURKIY VA O'ZBEK ADABIYOTI**
- **BAHOSIZ BITIKLAR** (Navoiy asarlarining qo'lyozmalari, Navoiy merosi va matnshunoslik masalalari uchun).
- **ASLIYAT UMMONI** (asosan, ingliz, fransuz, nemis, rus, xitoy, yapon, koreys, hind tillariga).
- **NAVOIY NASRI VA NAZMI NAFOSATI** (Navoiy nasri va nazmiga doir tadqiqotlar uchun).
- **ILM, OLAM VA OLIM** (Navoiy ilmiy merosi va turli ilmlarga doir qarashlari uchun).
- **HAQIQAT SARI SAFAR** (Navoiyning falsafiy qarashlari).
- **MA'RIFAT YOG'DUSI** (Navoiy va islom ma'rifati, Navoiyning diniy-ma'rifiy qarashlari, Navoiy va tasavvuf).
- **NAVOIY POETIKASI** (Fasohat, balog'at, badiiyat, aruz va qofiya bilan bog'liq masalalar).
- **TURKIY MUMTOZ ADABIYOT TADQIQI VA UNING BOSHQA ADABIYOTLAR BILAN QIYOSI**
- **NAVOIY VA ADABIY TA'SIR MASALALARI**
- **NAVOIY VA TA'LIM-TARBIYA MASALALARI**

MAQOLALARGA QO'YILADIGAN TALABLAR:

- maqola 10-15 sahifa hajmida taqdim etiladi;
- maqolalar **o'zbek, turk, tojik, rus, ingliz, fransuz** tillarida qabul qilinadi;
- Maqolaning tarkibiy tuzilishi:
 1. Maqola sarlavhasi.
 2. Muallifning F.I.SH., lavozimi, ilmiy unvoni, ish (o'qish) joylari, viloyat, respublika va elektron pochta adresi to'liq keltiriladi.
 3. Annotatsiya (maqolaning qisqacha mazmun va maqsadi, 100-150 ta so'zdan iborat bo'lishi lozim) **o'zbek, rus, ingliz** tillarida beriladi.
 4. Tayanch so'z va iboralar **o'zbek, rus, ingliz** tillarida (7-10 so'zdan iborat bo'lishi kerak).
 5. Kirish (Introduction)
 6. Asosiy qism (Main part)
 7. Natijalar va muhokama (Results and Discussions)
 8. Xulosalar (Conclusions)
 9. Adabiyotlar (References) – alifbo tartibida keltiriladi (15-20 ta adabiyot).
- maqola Times News Roman shriftida, 14 kattalikda, 1 intervalda tayyorlanadi;
- havola(snokalar)lar katta qavsda muallif familiyasi – nashr sanasi – sahifasi [Mo'minov 2020: 25] shaklida keltiriladi;
- maqola tomonlari chap: 3 sm, o'ng: 1,5 sm, yuqori va quyi: 2 sm;
- maqolada keltirilgan ma'lumot va dalillarning ilmiy asoslanganligi, ishonchli va ko'chirmachilik holatlari uchun muallif(lar) mas'uldir.
- Maqolalar ekspertiza qilinadi. Ekspertlar tomonidan **tavsiya etilgan maqolalargina jurnalda chop etiladi**;
- tavsiya etilmagan maqolalar chop etilmaydi va mualliflarga qaytarilmaydi.
- jurnalning 1 ta sonida muallifning faqat 1 ta maqolasi chop etiladi.
- Maqola so'ngida mualliflar(lar) telefon raqamini kiritishlari shart.

MUROJAAT UCHUN MANZIL:

Toshkent shahri Amir Temur ko'chasi Matbuot;
Samarqand shahri Universitet xiyoboni 15, SamDU filologiya fakulteti
Tel.: +99891 527 68 22 Telegram raqami: +99891 527 68 22
E-mail: alishernavoiy2020@mail.ru

ИНФОРМАЦИОННОЕ ПИСЬМО МЕЖДУНАРОДНОГО ЖУРНАЛА “АЛИШЕР НАВОЙ”

Международный журнал “Алишер Навой” включен в перечень научных изданий, рекомендованных ВАК Республики Узбекистан для публикации основных научных результатов диссертаций кандидатов на соискание ученой степени доктора философии (PhD) и доктора наук (Д.б.н.). Он также будет включен в систему Crossref.org в США, и каждой статье будет присвоен номер DOI. Статьи для публикации в журнале принимаются по следующей тематике:

- **НАВОЙ И ВСЕМИРНАЯ ЛИТЕРАТУРА**
- **НАВОЙ И ВОПРОСЫ ЯЗЫКОЗНАНИЯ**
- **ТЮРКСКАЯ И УЗБЕКСКАЯ ЛИТЕРАТУРА ЭПОХИ ТЕМУРИДОВ**
- **БЕСЦЕННЫЕ РУКОПИСИ** (рукописи произведения Навои, проблемы наследия Навои и текстологии)
- **ОКЕАН МЫСЛЕЙ** (переводы произведений Навои на английский, французский, немецкий, русский, китайский, японский, корейский, индийский языки)
- **ИЗЫСКАННОСТЬ ПРОЗЫ И ПОЭЗИИ НАВОЙ** (для исследований в области прозы и поэзии Навои)
- **НАУКА, МИР И УЧЕНЫЙ** (научное наследие Навои и его научные взгляды)
- **ПУТЬ К ИСТИНЕ** (философские взгляды Навои)
- **ДУХОВНОЕ ОЗАРЕНИЕ** (Навои и ислам, нравственно-духовные воззрения Навои, Навои и суфизм)
- **ПОЭТИКА НАВОЙ** (вопросы поэтики, системы аруз, ритмики и рифмы)
- **ИССЛЕДОВАНИЕ ТЮРКСКОЙ КЛАССИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ И ЕГО СРАВНИТЕЛЬНОЕ ИЗУЧЕНИЕ**
- **НАВОЙ И ВОПРОСЫ ЛИТЕРАТУРНОГО ВЛИЯНИЯ**
- **НАВОЙ И ВОПРОСЫ ВОСПИТАНИЯ И ОБРАЗОВАНИЯ**

ТРЕБОВАНИЯ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ:

- Объем статьи: около 10-15 страниц;
- Статьи принимаются на **узбекском, турецком, русском, английском и французском языках**;
- Структура статьи:
 1. Название статьи.
 2. И.Ф.О. автора, должность, научная степень, место работы (учёбы), область, республика, электронная почта.
 3. Аннотация (краткое содержание и цель статьи, статьи в объеме 100-150 слов) на **узбекском, русском и английском языках**.
 4. Ключевые слова и выражения на **узбекском, русском и английском языках** (7-10 слов).
 5. Вступление (Introduction)
 6. Основная часть (Main part)
 7. Результаты и обсуждение (Results and Discussions)
 8. Заключение (Conclusions)
 9. Литература (References) в алфавитном порядке (15-20 наименований).
- Шрифт текста – Times New Roman; размер — 14 пунктов; межстрочный интервал — 1,5;
- Сноски приводятся в квадратных скобках с указанием *фамилии автора – года издания – страницы* [Мўминов 2020: 25];
- Параметры страницы: слева 3 см, справа 1,5 см, сверху и снизу по 2 см;
- Ответственность за научную обоснованность, достоверность приведенных в статье данных и оригинальность несут авторы статьи.
- Статьи проходят обязательную экспертизу. В журнале публикуются **статьи, рекомендованные экспертами к публикации**;
- Нерекомендованные публикации статьи не публикуются и не возвращаются авторам.
- В одном номере журнала публикуется только 1 статья автора.
- В конце статьи необходимо указать контактный номер автора.

НАШИ КОНТАКТЫ:

Ташкент, проспект Амира Темура, улица Матбуотчилар;
Самарканд, Университетский бульвар, 15, факультет филологии СамГУ
Тел.: +99891 527 68 22 Телеграм номер: +99891 527 68 22
E-mail: alishernavoiy2020@mail.ru

ALISHER NAVOI INTERNATIONAL JOURNAL INFORMATION LETTER

Alisher Navoi International Journal is included in the list of scientific publications recommended by the Higher Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan for publication of the main scientific results of the dissertations of candidates for the degree of Doctor of Philosophy (PhD) and Doctor of Science (DSc). It will also be included in the Crossref.org system in the United States, and each article will be assigned a DOI number. The magazine publishes articles on the following sections:

- **NAVOI AND WORLD LITERATURE**
- **NAVOI AND LINGUISTIC ISSUES.**
- **TURKISH AND UZBEK LITERATURE OF THE TEMURIDS PERIOD**
- **INVALUABLE ESSAYS** (for manuscripts of Navoi's works, Navoi's heritage and textual issues).
- **ORIGINAL WORK** (mainly in English, French, German, Russian, Chinese, Japanese, Korean, Hindi).
- **BEAUTY OF NAVOI PROSE AND POETRY** (for research on Navoi prose and poetry).
- **SCIENCE, THE WORLD AND SCIENTIST** (for Navoi's scientific heritage and views on various sciences).
- **JOURNEY TO THE TRUTH** (Navoi's philosophical views).
- **THE LIGHT OF ENLIGHTENMENT** (Navoi and Islamic enlightenment, Navoi's religious-enlightenment views, Navoi and mysticism).
- **NAVOI POETICS** (Issues related to eloquence, maturity, art, rhyme and rhyme).
- **RESEARCH OF TURKISH CLASSICAL LITERATURE AND ITS COMPARISON WITH OTHER LITERATURE**
- **NAVOI AND LITERARY INFLUENCE ISSUES.**
- **NAVOI AND EDUCATIONAL ISSUES.**

REQUIREMENTS FOR ARTICLES:

- the article is presented in 10-15 pages;
- Articles are accepted in **Uzbek, Turkish, Tajik, Russian, English, French**;
- Structure of the article:
 1. Article title.
 2. Full name of the author, position, academic title, place of work (study), region, republic and e-mail address.
 3. Annotation (brief content and purpose of the article, should be 100-150 words) is given in **Uzbek, Russian, English**.
 4. Key words and phrases in **Uzbek, Russian, English** (should be 7-10 words).
 5. Introduction
 6. Main part
 7. Results and Discussions
 8. Conclusions
 9. References - listed in alphabetical order (15-20 references).
- The article is prepared in Times News Roman font, 14 sizes, 1 space;
- references are given in parentheses in the form of the author's name - date of publication - page [Muminov 2020: 25];
- sides of the article left: 3 cm, right: 1.5 cm, top and bottom: 2 cm;
- The author (s) are responsible for the scientific validity, reliability and copying of the information and evidence presented in the article.
- Articles will be examined. Only articles recommended by experts will be published in the journal;
- Un recommended articles will not be published and will not be returned to the authors.
- Only 1 article by the author is published in 1 issue of the magazine.
- The author (s) must enter a phone number at the end of the article.

ADDRESS:

Tashkent city, Amir Temur street Press; Samarkand University Boulevard 15,
SamSU Faculty of Philology Phone: +99891 527 68 22
Telegram number: +99891 527 68 22 E-mail: alishernavoi2020@mail.ru

NAVOIYNI ANGLASH

Tarix, degani bu – jang-jadal emas,
So‘zdir u, so‘zlarda aks etgan ma’no.
Balki turkiyni ham birov til demas,
Navoiy nazmidan tuymasa navo.

Uyg‘oq shuur bilan xayolga tolsak,
Navoiy va iymon – egiz tushuncha.
Shoirlar biz qancha yaqin borolsak,
Xudoga yaqinlab borurmiz shuncha.

El g‘amin o‘ylagan bari bir o‘lmas,
Uni kutar doim taqdir alomat.
Bu teran nolalar hech qachon so‘lmas,
Ko‘ngilni avaylab-asrar salomat.

«Ey, Navoiy», deya chorlar o‘zini
Muhabbat yo‘liga, mehr yo‘liga.
«Ey, Navoiy» – jahon ochar ko‘zini,
Tilla tushgan kabi gadoy qo‘liga.

«Ey, Navoiy» – quyosh tushar samodan,
Ketar poy-piyoda ufqlar oralab.
Yurak entikadi toza havodan,
Metin dardlarini tilka-poralab.

Avlod-avlodlarga hamisha yor u,
Turli xalqlar aro raso qaddimiz.
«So‘zimni eshit», – deb bizlarga zor u,
«Biz ham zor», – deyishga bormi haddimiz?

Shukur Qurbon

ALISHER NAVOIY

XALQARO JURNAL
INTERNATIONAL JOURNAL
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ALISHER NAVOIY. SHANXAY. SHANXAY UNIVERSITETI BOG'I
Haykal Ravshan Mirtojiyev va Ye Qing muallifligida 2017-yilda yaratilgan.

АЛИШЕР НАВОИ. ШАНХАЙ. САД ШАНХАЙСКОГО УНИВЕРСИТЕТА
Статуя создана в 2017 году Равшаном Миртожиевым и Ёе Кингом.

ALISHER NAVOI. SHANGHAI. SHANGHAI UNIVERSITY GARDEN
The statue was created in 2017 by Ravshan Mirtojiyev and Ye Qing.